

Ивайло Василев

(Докторант в Богословския факултет на Софийския университет
„Св. Климент Охридски“)

ДУХОВНОТО СЛУЖЕНИЕ В АКАДЕМИЧНИЯ ПАРАКЛИС „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ НА БОГОСЛОВСКИЯ ФАКУЛТЕТ

The author is a doctoral student in Practical Theology at the Faculty of Theology of Sofia University “St. Kliment Ohridski”. E-mail: i.vasilevbm@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-9142-5092>.

Abstract: Ivaylo Vasilev,

*Pastoral Ministry in St. Kliment of Ochrid Academic Chapel
of Sofia University's Faculty of Theology.*

The article presents a summary of archival data on the priests and hierarchs who served in the academic chapel “St. Kliment of Ohrid” within the Theological Faculty of Sofia University. Founded on the eve of World War II, the chapel endured 45 years of atheist regime and remained a vital center of liturgical life for students, staff, and faculty. On the centennial of the School of Theology, this article identifies four distinct chronological periods and recounts the story of pastoral ministry at this institution.

Keywords: *Pastoral Theology, Practical Theology, Pastoral Care, Academic Chapel, Orthodox Theology, Theological Education, Academic Theology*

Увод

През 2023 година Богословският факултет на най-старото и най-голямо висше училище в България, еталон на качествено образование и наука, отбелязва своя стогодишен юбилей. Той е дал богословско образование на над 2000 богослови, учени и духовници през изминалите години. Монашеският лик, честният клир и архиерейският сомн на БПЦ се попълват именно и преимуществено от възпитаници на Богословския факултет и Духовна академия, като каквато той съществува в продължение на 40 години под ведомството на Св.

Синод на БПЦ (1951 – 1991). Но кой обгрижва душепопечителски и пастирски цвѣта на българската духовна интелигенция през годините, докато той израства зад стените на *Alma mater*?

Недостатъчно изследван е духовният живот на учителите и предшествениците ни, учили, преподавали и служили в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Архивите и спомените на връстниците на духовната история на факултета остават непубликувани или ненаписани в навечерието на стогодишния му юбилей, а с човешка тъга отбелязваме, че постепенно от нас си отиват и стожерите и жива история на факултета като отците-професори Радко Поптодоров (1924-2021) и Николай Шиваров (1930-2022). При все това, важна задача на образователната мисия на факултета остава да се събере и разкаже духовната и богослужебна история на духовното висше учебно заведение, защото добре запазената памет е живот за настоящето и бъдещето. Разбира се, тази история е историята на едноименния богослужебен параклис в сградата на факултета и на духовниците, които го обгрижват през десетилетията.

Този „академичен“ храм и Дом Божий крие своята недоразказана история. Той е параклис-мъченик: късно роден (през зимата на 1939 г.¹), омаловажаван, разрушаван², недоглеждан³, игнориран през годините. Служещите в него ефимерии и предстоятелите на Църковното му настоятелство като правило, с единични изключения, не остават дълго на това служение. Кои са тези Божии служители и запазен ли е споменът за тях? Отговорът на тези въпроси се дължи от християните-членове на академичното семейство на Богословския факултет по силата на заръката на Господа Иисуса Христа: „Помнете вашите наставници, които са ви проповядвали словото Божие“ (Евр. 13:7).

В настоящата статия проследяваме събраните данни за ефимери-

¹ Темелски, Хр. „Паметник на Българската екзархия или Висше богословско училище“. 15 ноември 2008 г. [online] [цитиран на 30.10.2021]. Достъпно на адрес dveri.bg/3yhu [Temelsky, Chr. „Monument of the Bulgarian Exarchate or Higher Theological School.“ 15 November 2008 [online] [30.10.2021]. Available on wb-site: dveri.bg/3yhu].

² По време на бомбандировките над София през 1944 г.

³ Например към 1959 г. в параклиса не достигат одеждите, епископ-ректорът няма собствено одяние, а „иконостасът и вратите на параклиса вече 16 години стоят с чувствителни повреди“. Вж. Писмо на Духовната академия до Св. Синод, изх. № 423/14.12.1959 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 15, л. 110 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 15, fol. 110].

ите и духовниците, служили в и обгрижвали академичния параклис на факултета от създаването му като прилежащ към студентското общежитие през 1939 г. до днешни времена. За основен източник послужиха дописките в официоза на БПЦ „Църковен вестник“, излизащ редовно от 1900 г. насам. Протоколните книги от заседания на Св. Синод от Екзархийския архив и Архива на Св. Синод в Централния държавен архив в София предоставиха важна информация за ефимериите, служили до 1958 г. в параклиса при студентското общежитие. За целта на изследването ни получихме от Св. Синод и сведения от трудови ведомости след 1958 г.⁴ До сега данни за свещениците при параклиса не са публикувани на едно място, макар през 1957 г. Св. Синод да разпорежда редовно водене на протоколна книга на Църковното настоятелство на академичния параклис⁵, която обаче днес е неналична. Тази статия е една стъпка в посока осветляване историята на академичния параклис „Св. Климент Охридски“ на Богословския факултет и в частност изваждането на преден план на личностите, обгрижвали го духовно от основаването му преди сто години до днес.

Шестнадесет години без богослужение

При създаването на Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1923 г., в него не е обособен параклис. Неговият пръв декан протопр. проф. Стефан Цанков дори не коментира богослужението като вписващо се в задачите на факултета или като имащо роля в учебния процес в неговата студия, посветена на първото десетилетие на факултета.⁶ Божествени богослужения в *Alma mater* не се отслужват, а преподаватели, администрация и студенти посещават храмове извън университета.⁷ Като академичен

⁴ За информацията от архива на Св. Синод изразяваме благодарност на главния секретар на Св. Синод Негово Преосвещенство Мелнишки епископ Герасим и сътрудниците му.

⁵ Протокол № 31 от 4 юли 1957 г. Протоколна книга на решенията на Св. Синод в намален състав, 1957 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а.е. 15, л. 461–462 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 15, fol. 461–462].

⁶ Вж. Цанков, Ст, протопр. „Богословският факултет у нас“, ГСУ, БрФ 11, 1934 г., София [Tsankov, Fr. Stephan, „The Theological Faculty in Our Country,” *Yearbook of the Sofia University, FTh 11*, 1934, Sofia], с. 19.

⁷ Темелски, Хр. Пак там [Temelsky, Chr. Ibid.].

храм се ползва седалището на Софийска митрополия – храм „Св. Неделя“, известен на софийнци като „Св. Крал“.

В историята на създаването на богословското училище централен момент заема освещаването на основите на зданието на факултета на 31 октомври 1913 г. от тогавашния Софийски викарен епископ Варлаам Левкийски (1851 – 1937). Когато сградата е завършена десет години по-късно, на 19 ноември 1923 г., тържествен водосвет отслужва дългогодишният столичен свещенопроповедник, издател и бивш софийски протосинкел протоерей Михаил Химитлийски († 1929).

В тези първи шестнадесет години на факултета, въздигането на молитви от свещеник в него се ограничава до тържествените водосвети, отбелязващи началото на академичната учебна година. Наличните дописки от Църковен вестник показват, че с духовното обгрижване на факултета в този период е ангажиран Софийският митрополит Стефан, по-късно Екзарх Български (1878 – 1958), стипендиант на Св. Синод и първоназначен професор във факултета, който „като частен хонорируван доцент чете лекции по Омилетика“ в него от 1927 до 1929 г.⁸ Запазени са данни за отслужени от него водосвети в началото на академичните 1929 – 1932, 1934 – 1935 и 1937 г. – до освещаването на новия богослужебен параклис при студентското общежитие в сградата на факултета.⁹

⁸ Вж. Цоневски, Ил. Патрология. Живот, съчинения и учение на църковните отци, учители и писатели, София: Синод. изд. [Tsonevsky, Il. *Patrology. Lifes, Writings and Teachings of Church Fathers, Teachers and Writers*, Sofia: Synod Press, 1986], 484, 496–497; и Денев, Ив. „Седемдесет години Богословски факултет“. ГСУ, БгФ 3, 1996 (нова серия), София, 1999 [Denev, Iv. „Seventy Years of Theological Faculty,” *Yearbook of Sofia University, FTh 3*, 1996 (n.s.). Sofia, 1999], 8 и 16.

⁹ „Църковна и обществена летопис. Из Богословския факултет“. ЦВ, бр. 37, 19 октомври 1929 [“Church and Society Annals. From the Faculty of Theology.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 37, 19 October 1929], с. 447; „Църковна и обществена летопис.“ ЦВ, бр. 38, 18 октомври 1930 [“Church and Society Annals.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 38, October 18, 1930], с. 448; „Църковна и обществена летопис.“ ЦВ, бр. 36, 17 октомври 1931 [“Church and Society Chronicle.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 36, 17 October 1931], с. 426; „Църковна и обществена летопис.“ ЦВ, бр. 37, 22 октомври 1932 [“Church and Society Chronicle.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 37, October 22, 1932], с. 432; „Църковна и обществена летопис.“ ЦВ, бр. 38 и 39, 20 октомври 1934 [“Church and Society Chronicle,” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 38 and 39, October 20, 1934], с. 442; „Църковна и обществена летопис. У нас.“ ЦВ, бр. 36, 19 октомври 1935 [“Church and Society Annals. In Our Country.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 36, 19 October 1935], с. 423–424; „Църковна и обществена

Новият академичен параклис и Втората световна война

Нов период за учебното заведение и общежитието в сградата му започва в последните седмици на 1939 г., когато към последното е устроен богослужебен параклис. От този момент във факултета започва отслужването на празнични и делнични богослужения и на всички тайнства, извършвани от обгрижващите параклиса свещеници. Параклисът „Св. Климент Охридски“ става естествено съборно място за студенти, администрация и преподаватели и заема централно място в живота на общността на Богословския факултет при едноименния университет.

Дейностите по обособяването на Божия храм в източната част на коридора на втория етаж на зданието са извършени от архитект Владимир Брънеков, доверено лице на Св. Синод за ремонтни дейности в онези години, за сметка на Синода от фонда „Висше Богословско училище“.¹⁰ На 16 декември 1939 г. Софийският митрополит Стефан полага антиминос, осветява иконите и църковната утвар, отслужвайки първата архиерейска вечерня в присъствието на синодалните митрополити в новооткрития параклис „Св. Климент Охридски“ „за удовлетворение религиозните нужди на студентите клирици и миряни, които следват факултета и живеят в общежитието при него“. Първи божествени св. Литургии в него отслужват Неврокопският митрополит Борис (1888 – 1948) на 17 декември в деня на св. вмчца Варвара и началникът на Културно-просветното отделение на Св. Синод архим. Николай (Кожухаров), по-късно Макариополски епископ и дългогодишен ректор на Духовната академия (1908 – 1981), на Никулден, 19 декември 1939 г.¹¹

От 1 януари, 1940 г. на мястото на „временно завеждащия студентското общежитие при Богословския факултет – проф. Ив. Марковски“ е назначен архим. Николай. Той е определеният от Св. Синод „един човек, който да поеме духовния надзор върху студентите и да

вена летопис. У нас.“ ЦБ, бр 37, 22 октомври 1937 [“Church and Society Annals. In Our Country.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 37, 22 October 1937], с. 438.

¹⁰ Протокол №64 / 27 октомври 1939 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в намален състав 1939 г. – В: ЦДА, ф. 791к, оп. 1, а. е. 64, л. 674 [Central State Archive, f. 791K, op. 1, a.e. 64, fol. 674].

¹¹ „Църковна и обществена летопис.“ ЦБ, бр. 47, 15 декември 1939 [“Church and Society Chronicle,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 47, 15 December 1939], 570–571.

се грижи за реда в богослужението...“¹² Архим. Николай съвместява длъжността началник на Културно-просветния отдел на Св. Синод с новата си обязаност като ръководител на студентското общежитие, в което и заживява. Редовните богослужения са възложени на „свещениците-студенти“.¹³

Предвоенната 1940-та академична година е открита с молебен от Софийския митрополит Стефан в присъствието на други синодални архиереи¹⁴, а „храмовият празник на параклиса „Св. Климент“ при студентското общежитие“ е почетен с всенощно бдение и св. Литургия, отслужени от Стобийския епископ Никодим, секретар на Св. Синод, и ефимерия архим. Николай (Кожухаров).¹⁵ От 1941 обаче в продължение на три години архим. Николай е ректор на Софийската духовна семинария.¹⁶ За академичните 1941 и 1944 – 1945 г. разполагаме със сведения за водосвети за начало на занятията във факултета, извършени отново от митрополит Стефан.¹⁷ През 1941 г., годината, в която България влиза във Втората световна война на страната на Тристранния пакт, в параклиса на Богословския факултет един студент е постриган в равноангелския монашески чин от Ловчанския митрополит Филарет в присъствието на членове на Св. Синод.¹⁸

¹² Протокол №36 / 21 декември 1939 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1939 г. – В: ЦДА, ф. 791к, оп. 1, а. е. 62, л. 455-456 [Central State Archive, f. 791K, op. 1, a.e. 62, fol. 655-456].

¹³ *Ibid.*

¹⁴ „Църковна и обществена летопис.“ ЦВ, бр. 38, 11 октомври 1940 [“Church and Society Chronicle.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 38, October 11, 1940], с. 455.

¹⁵ „Църковна и обществена летопис.“ ЦВ, бр. 47, 13 декември 1940 [“Church and Society Chronicle.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 47, 13 December 1940], с. 562

¹⁶ Цацов, Б. Архиереите на Българската Православна Църква. София, 2003 [Tsatsov, B. *The Archpriests of the Bulgarian Orthodox Church*. Sofia, 2003], с. 329.

¹⁷ „Църковна и обществена летопис.“ ЦВ, бр. 39, 17 октомври 1941 [“Church and Society Chronicle.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 39, October 17, 1941], с. 455; „Църковна и обществена летопис.“ ЦВ, бр. 20 и 23, 1 декември 1944 [“Church and Society Chronicle,” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 20 and 23, 1 December 1944], с. 12; „Църковна и обществена летопис.“ ЦВ, бр. 47–49, 24 ноември 1945 [“Church and Society Chronicle.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 47-49, November 24, 1945], с. 11.

¹⁸ Новопостриганият „при старчеството на... архим. Натанаил, игумен на св. Рилска обител“ е бъдещият патриарх Максим (1914 – 2012). Вж. „Църковна и обществена летопис.“ ЦВ, бр. 48, 12 декември 1941 [“Church and Society Chronicle,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 48, 12 December 1941], с. 562.

Установяване на атеистичния режим

Преломна за България и Църквата е 1944 г. с Деветосептемврийския преврат и установяването на тоталитарна власт в страната под натиска на Червената армия. Още март месец същата година британско-американските бомбардировки в София засягат общежитието и параклиса на факултета,¹⁹ като един преломен момент за Богословския факултет. Над страната и учебното заведение се сгъстват облаците на атеизма. Един месец след завземането на властта от Отечествения фронт, на 15 октомври 1944 г. дългогодишният наместник-председател на Св. Синод Видинският митрополит Неофит е принуден да подаде оставката си след острия тон, който държи на новото правителство, в качеството си на защитник на църковните интереси. Архим. Николай (Кожухаров) след преврата е съден, задържан на 23 февруари 1945 г.²⁰ и осъден три дни по-късно от Трети състав на Народния съд²¹ на петгодишен затвор, заедно с архим. Йосиф (Диков), началник на Културно-просветното отделение на Св. Синод, по-късно ефимерий на факултетния параклис, ректор на Пловдивската семинария и Нюйоркски митрополит (1907 – 1987), осъден на едногодишен затвор.²² Радетелят за духовно просвещение и пряко ангажиран с обгрижването на факултета до кончината му Неврокопски митрополит Борис е убит три години по-късно на 8 ноември 1948 г.

В условията на новата власт от 1 декември 1944 г. „част от помещенията, в които е бил настанен Богословския факултет, се стесняват временно за нуждите на семинарията“.²³ Софийската духовна семинария от декември 1944 до ноември 1947 г. провежда занятия с някои от

¹⁹ Темелски, Хр. Пак там [Temelsky, Chr. Ibid.].

²⁰ Известие от директора на Централния затвор в София..., 23 февруари 1945 г. – В: ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а.е. 103, л. 243 [Central State Archive, f. 1449, op. 1, a.e. 103, fol. 243].

²¹ Присъда на подсъдимите..., 28 февруари 1945 г. – В: ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а.е. 100, л. 4 [Central State Archive, f. 1449, op. 1, a.e. 100, fol. 4].

²² Мешкова, П., Д. Шарланов, „Обвиненията против архимандрити и военни.“ – В: София: Агенция „Демокрация“, 1994 [online] [цитиран на 30.10.2021]. Достъпно на адрес dveri.bg/wu6 [Meshkova, P., D. Sharlanov, “The accusations against archimandrites and military,” – in Sofia Agency “Democracy”, 1994, online [cited 30.10.2021]. Available on web-site: dveri.bg/wu6].

²³ Протокол №30 / 1 декември 1944 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1944 г. – В: ЦДА, ф. 791к, оп. 1, а. е. 72, лл. 197–198 [Central State Archive, f. 791k, op. 1, a.e. 72, fol. 197-198].

класовете ѝ в сградата на факултета.²⁴ Пловдивската духовна семинария от есента на 1948 г. е преместена в „най-горния етаж на зданието, в което... се помещават канцеларията на Св. Синод и Богословския факултет“.²⁵ През есента на 1950 г. двете семинарии са изпратени на Гара Черепиш.

През 1946 г. ръководител на студентското общежитие при факултета и ефимерий е архим. Йосиф.²⁶ През 15 юни 1947 той става ректор на Пловдивската семинария, намерила пристан в Бачковския манастир. След пожар в едно от крилата му през декември 1947 г., на 15 октомври 1948 г. тя е подслонена в сградата на Богословския факултет.

Академична година през 1946 г. е открита с водосвет от Неврокопския митрополит Борис,²⁷ а следващата – от Знеполския епископ Флавиан (1884 – 1956)²⁸. На 4 април 1948 г., седем месеца преди мъченическата му кончина, съвместно с професори-духовници митр. Борис отслужва молебен по повод 25-годишнината от създаването на Богословския факултет, завещавайки на последния „да пребъде през вековете като мощен светилник в съзнанието и живота на любимия православен български народ, като никога незагасващ фар над скъпата ни Родина, в изпълнение думите на св. Йоан Богослов: „и свет во тме светитя, и тма его не обьят“ (Йоан 1:5).²⁹

²⁴ „Църковна и обществена летопис“. ЦВ, бр. 1–2, 5 януари 1945 [“Church and Society Chronicle”, *Tsarkoven Vestnik*, nos. 1-2, 5 January 1945], с. 8; „Църковна и обществена летопис“. ЦВ, бр. 45–46, 5 ноември 1945 [“Church and Society Chronicle”, *Tsarkoven Vestnik*, nos. 45-46, 5 November 1945], с. 8; „Отзиви и бележки. За Софийската и Пловдивска семинарии“. ЦВ, бр. 36 и 37, 25 октомври 1947 [“Reviews and Notes. On the Sofia and Plovdiv Seminaries”, *Tsarkoven Vestnik*, nos. 36 and 37, 25 October 1947], с. 9; „Църковна и обществена летопис“. ЦВ, бр. 40 и 41, 1 декември 1947 [“Ecclesiastical and Social Annals”, *Tsarkoven Vestnik*, nos. 40 and 41, 1 December 1947], с. 14.

²⁵ Вж. „Църковна и обществена летопис“. ЦВ, бр. 31–32, 7 октомври 1948 [See “Ecclesiastical and Social Annals.” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 31-32, 7 October 1948], с. 16.

²⁶ Докладна записка вх. № 1611 на архим. Йосиф, ръководител на студентското общежитие при Богословския факултет. Протокол №7/1 април 1946 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в намален състав 1946 г. – В: ЦДА, ф. 791к, оп. 1, а. е. 75 [Central State Archive, f. 791k, op. 1, a.e. 75].

²⁷ „Църковна и обществена летопис“. ЦВ, бр. 37–38, 21 ноември 1946 [“Church and Society Chronicle”, *Tsarkoven Vestnik*, no. 37-38, November 21, 1946], с. 14.

²⁸ „Църковна и обществена летопис“. ЦВ, бр. 40–41, 7 юни 1947 [“Church and Society Chronicle”, *Tsarkoven Vestnik*, nos. 40-41, June 7, 1947], с. 14.

²⁹ „Отзиви и бележки. Юбилейно чествуване на Богословския факултет“. ЦВ, бр. 13–15, 17 април 1948 [“Reviews and Notes. Jubilee Celebration of the Faculty of Theology.”

Учебната 1948 година е открита с молебен с водосвет от Доростоло-Червенския митрополит Михаил (1884 – 1961), със съслужещия му проф. прот. Христо Димитров (1891-1973)³⁰, няколко дни след като архим. Йосиф отслужва благодарствен молебен с водосвет за начало учебните занятия на семинаристите в битността си на ректор на Пловдивската семинария. В ремонтирания параклис на 8 декември 1948 г. празнично богослужение по случай патронния празник на факултета и университета възглавяват митрополитите Филарет Ловчански (1901-1960) и Никодим Сливенски (1895-1980).³¹

По случай дипломирането на Пловдивските семинаристи през 1949 г. в параклиса Пловдивският митрополит Кирил, по-късно и Патриарх Български (1901-1970), отслужва св. Литургия и молебен в присъствието на синодални архиереи.³² Новата учебна година започва с водосвет от Старозагорския митрополит Климент (1897-1967) в съслужение с ректора на Пловдивската духовна семинария архим. Йосиф „и преподавателите в нея архим. Герасим, [по-късно Браницки епископ (1914-1995)], прот. Михаил Шишкин и прот. Йоан Неделчев“.³³ Благодарствен молебен извършва по случай новата академична 1949 година Врачанският митрополит Паисий (1888-1974), заедно с архим. Серафим (Алексиев), началник на КПО при Св. Синод (1912-1993), „и с духовниците-професори и студенти от факултета“.³⁴

По правило до 1950 г. Софийският митрополит и Наместник-председателите на Св. Синод отслужват водосвети в Богословския факултет и в неговия параклис (от 1939 г.). за начало на учебните занятия и по случай храмовия празник. Сведенията за съслужещите свещеници в последните две години преди преобразуването на факултета

Tsarkoven Vestnik, nos. 13-15, April 17, 1948], с. 13.

³⁰ „Църковна и обществена летопис“. ЦВ, бр. 33–34, 23 октомври 1948 [“Ecclesiastical and Social Chronicle,” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 33-34, 23 October 1948], с. 14.

³¹ „Църковна и обществена летопис“. ЦВ, бр. 40–43, 18 декември 1948 [“Ecclesiastical and Social Chronicle,” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 40-43, 18 December 1948], с. 25.

³² Горазд, архим. „Годишният акт на Пловдивската духовна семинария.“ ЦВ, бр. 28 и 29, 17 юли 1949 [Gorazd, Archim. “The Annual Act of the Plovdiv Theological Seminary,” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 28 and 29, 17 July 1949], с. 5.

³³ „Църковна и обществена летопис“. ЦВ, бр. 31–32, 6 септември 1949 [“Church and Society Chronicle.” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 31-32, September 6, 1949], с. 11.

³⁴ „Църковна и обществена летопис“. ЦВ, бр. 35–36, 15 октомври 1949 [“Church and Society Chronicle.” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 35-36, October 15, 1949], с. 14.

в академия (през 1950 г.) загатват за следващия период на развитие на параклиса. За пръв път в дописките се появяват имената на съслужещи преподаватели във факултета (към момента и по-късно) като о. Христо Димитров и о. Серафим (Алексиев). Отците-професори и духовниците преподаватели в *Alma mater* са хората, които помагат с духовното обгрижване на академическото семейство. Ефимериите и предстоятели на параклиса „Св. Климент Охридски“, прилежащ „при студентското общежитие“³⁵, са пряко ангажираните с духовното ръководство на студентите. В десетте години на изпитания до 1950 г., има налични данни за двама архимандрити, изпълнявали това служение: архим. Николай и архим. Йосиф, като и двамата попадат под ударите на Народния съд.

Духовна академия „Св. Климент Охридски“

С указ № 325 от 8 юли 1950 г., публикуван в Държавен вестник, бр. 163/1950, Богословският факултет е премахнат от Софийския университет и се превръща във Висше духовно училище при Българската православна църква.³⁶ Духовната академия, според чл. 2 от новия ѝ устройствен правилник, цели „да създава кадри за Българската православна църква“,³⁷ като общежитието към нея става пансион, задължителен за всички студенти.³⁸ Длъжността ефимерий, служещ в параклиса при общежитието, регламентира Правилникът за вътреш-

³⁵ Вж. например „Църковна и обществена летопис“. ЦВ, бр. 47, 13 декември 1940 [“Ecclesiastical and Social Annals”. *Tsarkoven Vestnik*, no. 47, 13 December 1940], с. 562.

³⁶ „Църковна и обществена летопис. Отделяне на Богословския факултет от Софийския университет.“ ЦВ, бр. 26 и 28, 25 юли 1950 [“Church and Society Annals. Separation of the Faculty of Theology from the University of Sofia,” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 26 and 28, July 25, 1950], с. 10; Вж. и решението на Св. Синод в Протокол № 50 / 4 октомври 1950 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1950 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 1, л. 270, л. 359–360 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 1, fol. 270, 359–360].

³⁷ Устройствовен правилник на Духовна академия „Св. Климент Охридски“, гр. София. Протокол № 40 / 4 август 1950 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1950 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 1, л. 270 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 1, fol. 270].

³⁸ „Църковна и обществена летопис. Духовната академия „Св. Климент Охридски“. ЦВ, бр. 32 и 33, 29 септември 1950 [“Church and Society Annals. The Spiritual Academy “St. Clement Ohridski””. *Tsarkoven Vestnik*, nos. 32 and 33, 29 September 1950], с. 6.

ния ред на пансиона при Духовната академия „Св. Климент Охридски“, чл. 8: „За извършване на богослужението в академичната църква и за изповедничество се назначава от Св. Синод духовник с висше богословско образование... [който е] е пряко подчинен на ректора... [и] живее в пансиона и взема активно участие в духовното ръководство и възпитание на студентите.“³⁹

С утвърждаването на атеистичната власт учебното заведение преминава под прякото управление и всестранна грижа на Св. Синод. Устройвайки пансиона при нея, на 5 август 1950 г. Св. Синод назначава за негов управител и ефимерий на параклиса, изпратеният преди това като представител в Цариград и към момента на назначението референт-докладчик (т. е. управител на общжитието) в Софийската духовна семинария, по-късно църковен писател и служител в Св. Синод, архимандрит Горазд Ангелов (1911-1989).⁴⁰ Той служи св. Литургия с Врачанския митрополит Паисий на 8 декември 1950 г., а след редовното вечерно богослужение същия ден е дадена „скромна... трапеза... в деня на Св. Климента“⁴¹, която става традиционна.⁴² От началото на 1952 г. за управител на пансиона на мястото на архим. Горазд е назначен архим. Антоний, по-късно Проватски епископ (1915 – 2002)⁴³.

Редовното ежедневно богослужение, каквото Св. Синод полага в правилника за вътрешния ред на пансиона⁴⁴ и разпорежда да има в

³⁹ Протокол № 40 / 4 август 1950 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1950. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 1, л. 287 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 1, fol. 287].

⁴⁰ Протокол № 41 / 5 август 1950 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1950. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 1, л. 308 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 1, fol. 308].

⁴¹ „Отзиви и бележки. Чествуване патронния празник на Духовната академия,“ ЦВ, бр. 43 и 45, 18 декември 1950 [“Reviews and Notes. Celebration of the Patronal Feast of the Theological Academy.” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 43 and 45, 18 December 1950], с. 7–8.

⁴² Вж. например „Църковна и обществена летопис,“ ЦВ, бр. 1–2, 1 януари 1956 [see “Church and Society Annals.” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 1-2, 1 January 1956], с. 23.

⁴³ Протокол № 46 / 31 декември 1951 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1951 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 3, л. 553 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 3, fol. 553].

⁴⁴ Правилник за вътрешния ред в пансиона при Духовната академия „Св. Климент Охридски“ в гр. София. Вътрешен живот в пансиона, чл.16: „За професори и студенти има редовно утренно и вечерно богослужение в академичната църква. Све-

академията⁴⁵, обаче се изпълнява със затруднения на практика. Търсейки правилната формула за изпълнение на целта, Академичният съвет и Св. Синод възлага на различни групи от академичната общност да извършват обгрижването на параклиса и студентите-пансионери, освен на управителя на пансиона: на професори⁴⁶, студенти-свещеници⁴⁷, аспиранти⁴⁸, възпитатели, на лектор по източно църковно пение, на духовен наставник. От годишните отчети на ректора и от протоколите на Св. Синод разбираме за проблеми с дисциплината⁴⁹ и непостигани резултати от задължените лица⁵⁰. Практическото разрешение на проблема се намира в съвместителство на задълженията и колективността на отговорността: всички духовни лица служат.

Четири месеца след интронизацията на Българския патриарх Кирил, той открива новата академичната 1953 г. с молебен и водосвет⁵¹, а на празника на св. Климент всеобщо бдение и св. Литургия възглавява Старозагорският митрополит Климент, в съслужение с професорите-отци Стефан Цанков (1881-1965), Иван Гошев (1886-1965)

щенодействието, пението и четенето се извършва по дежурство...“ в Протокол № 40 / 4 август 1950 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1950 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 1, л. 288 [*Central State Archive*, f. 549, op. 2, a.e. 1, fol. 288].

⁴⁵ Решение на Синода е „богослуженията в параклиса на Академията да се извършват редовно, докато е открито общежитието“. Вж. Протокол №27 / 4 юли (22 май ст. ст.) 1951 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в намален състав 1951 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 4, л. 291 [*Central State Archive*, f. 549, op. 2, a.e. 4, fol. 291].

⁴⁶ Протокол №25 / 1 юни (19 май ст.ст.) 1951 г. Пак там, л. 253 [*ibid.*, fol. 253].

⁴⁷ Протокол №49 / 5 октомври (22 септември ст. ст) 1951 г. Пак там [*ibid.*].

⁴⁸ Протокол №11/ 20 юни (7 юни ст.ст.) 1952 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1952 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 52, л. 73–76 [*Central State Archive*, f. 549, op. 2, a.e. 52, fol. 73-76].

⁴⁹ Отчет за учебно-преподавателската и научно-изследователската и възпитателна работа в Духовната академия през 1956–1957 г., вх. №9937 / 5 юли 1957 г. Протокол №33 / 11 юли (28 юни ст.ст.) 1957 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1957 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 14, л. 489 [*Central State Archive*, f. 549, op. 2, a.e. 14, fol. 489].

⁵⁰ Вж. например Протокол №16 / 12 декември (29 ноември ст. ст.) 1958 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1958 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 16, л. 170 [*Central State Archive*, f. 549, op. 2, a.e. 16, fol. 170].

⁵¹ Ковачев, М. „Тридесет години българска богословска наука.“ ЦВ, бр. 31–32, 30 септември 1953 [Kovachev, M. “Thirty Years of Bulgarian Theological Science,” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 31-32, 30 September 1953], с. 8.

и Христо Димитров.⁵² На храмовия празник 1955 г. „велика вечерня с петохлебие“ отслужва определеният през 1954 г. нов ректор на академията Макариополски епископ Николай в съслужение с управителя на пансиона архим. Антоний, а св. Литургия – Старозагорският митрополит Климент⁵³. Архим. Антоний остава на длъжността ефимерий до края на академичната 1956 г.⁵⁴, като от есента възпитатели са духовните чедата на св. Серафим Софийски архим. Александър (Петранов)⁵⁵, архим. Методий Жерев, председател на Църковното настоятелство на академичния параклис до 1957 г.⁵⁶, когато поема ръководството на руското подворие в София, по-късно игумен на Рилския манастир (1909-1993).

Междувременно, в помощ на преподаването на църковно пее-не и на богослужебната практика от началото на 1956 г. е назначен за лектор по източно църковно пее-не прот. Димитър Попконстантинов, по-късно диригент на смесения хор при ПКСХП „Св. Александър Невски“ (1905-1981). Отговаряйки на запитване на ректора за задълженията на управителя на пансиона и новоназначения лектор, Св. Синод пояснява, че управителят на пансиона (ефимерият), „следи за редовността и благолепието на службите в параклиса и за редовността на студентите, [като] дава и съдействие на лектора по източно-църковно пение в изпълнение на практическите обязанности на последния“.⁵⁷ О. Димитър не само учи студентите на клиросно пе-

⁵² Климент, Старозагорски митрополит. „Св. Климент Охридски“, ЦВ, бр. 42–43, 21 декември 1953 [Clement, Metropolitan of Stara Zagora. “St. Kliment Ohridski.” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 42-43, 21 December 1953], с. 7.

⁵³ „Църковна и обществена летопис“, ЦВ, бр. 1–2, 1 януари 1956 [“Church and Society Annals.” *Tsarkoven Vestnik*, nos. 1-2, 1 January 1956], с. 23.

⁵⁴ Протокол №46 / 31 декември (18 декември ст. ст.) 1951 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1951 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 3, л. 553 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 3, fol. 553].

⁵⁵ Протокол № 16 / 23 ноември (10 ноември ст.ст.) 1956 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1956 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 12, л. 199 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 12, fol. 199].

⁵⁶ Протокол №46 / 28 ноември (15 ноември ст. ст.) 1957 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1957 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 14, л. 713 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 14, fol. 713].

⁵⁷ Протокол №18 / 29 март (16 март ст. ст.) 1956 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в намален състав 1956 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 13, л. 212 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 12, fol. 212]; Лично досие № 201 на протойерей Димитър

ене; като свещеник, той служи. Например през 1964 г. ик. Димитрий п. Константинов е един от духовниците, заети с „изпълняването на чредническа служба“.⁵⁸ Той е старши преподавател в академията от 1 януари 1958 до 31 август 1969 г.⁵⁹, като ръководи и нейния хор, който дава и самостоятелни изпълнения.⁶⁰

В този период и до 1973 г., докато е на длъжността, Преосвещеният ректор Макариополски епископ Николай като традиция възглавява по-тържествените празнични богослужения в параклиса. Той служи например на Петдесетница 1956 г., изпращайки абсолвентите със св. Литургия и благодарствен молебен.⁶¹ Старозагорският митрополит Климент служи св. Литургия по случай именния му ден и патронен празник на академията през 1956 г., след като „велика вечерня“ отслужва епископ-ректорът.⁶²

През 1958 г. се получава благословение за йеромонашеското ръкоположение на о. Сергей Язаджиев (1924-2008) за „богослужебните нужди на Духовната академия“⁶³. Той остава в академията до 1969 г.⁶⁴

Попконстантинов Атанасов – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file No. 201 of Protopriest Dimitar Popkonstantinov Atanasov. – In: Synod of the BOC-BP, Sofia]. Изразяваме благодарност на Негово Преосвещенство Мелнишки еп. Герасим и сътрудниците му за предоставената справка за ефимериите в Богословски факултет според трудовите досиета в Св. Синод на БПЦ – БП.

⁵⁸ Писмо на Председателя на Св. Синод изх. №73/3 Март 1964 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 51, л. 63 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 51, fol. 63].

⁵⁹ Лично досие № 201 на протоиерей Димитър Попконстантинов Атанасов [Personal file No. 201 of Protopriest Dimitar Popkonstantinov Atanasov – *ibid.*].

⁶⁰ Вж. напр. „Църковна и обществена летопис.“ ЦВ, бр. 21, 28 май 1960 [see “Ecclesiastical and Social Chronicle,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 21, 28 May 1960], с. 12.

⁶¹ „Църковна и обществена летопис.“ ЦВ, бр. 30, 17 юли 1956 [“Church and Society Chronicle.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 30, July 17, 1956], с. 10.

⁶² Климент, Старозагорски митрополит. Цит. съч. [Kliment, Metropolitan of Stara Zagora, *op. cit.*], с. 1.

⁶³ Протокол №27 / 27 юни 1958 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в намален състав 1958 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 17, л. 434–435 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 17, fol. 434-435].

⁶⁴ Протокол № 18 / 4 юни 1969 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод 1969 г. цит. в Лично дело ЛЛД № 165 на архимандрит Сергей Петров Язаджиев – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Minute book of the meetings of St. Synod 1969 cited in Personal file LLD No. 165 of Archimandrite Sergiy Petrov Yazadzhiev. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

На мястото на архим. Методий⁶⁵ от 1 ноември 1957 г. духовен наставник е архим. Иларион, впоследствие Доростолски митрополит (1903-2009)⁶⁶, а председател на Църковното настоятелство – архим. Александър.⁶⁷ Последният е възпитател и управител на пансиона до края на академичната 1960 г.,⁶⁸ като след това предстоятел на параклиса е архим. Иларион⁶⁹ (до края на учебната 1964 г.⁷⁰). Духовен наставник през 1962 г.⁷¹ освен него е и архимандрит Геласий, по-късно Нюйоркски митрополит (1933-2004) до края на 1967 г.⁷² (например той служи в параклиса като възпитател при посещението на Родо-

⁶⁵ Протокол №39 / 23 септември (10 септември ст. ст.) 1957 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1957 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 14, л. 618 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 14, fol. 618].

⁶⁶ Протокол № 15 / 15 ноември (2 ноември ст.ст.) 1957 г. [ibid., fol. 154]; Протокол № 42 / 22 октомври (9 октомври ст. ст.) 1957 г. Пак там, л. 660 [ibid., fol. 660].

⁶⁷ Протокол №46 / 28 ноември (15 ноември ст. ст.) 1957 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1957 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 14, л. 713 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 14, fol. 713].

⁶⁸ Лично досие № 894 А на архимандрит Александър (Константин Александров Петранов) – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal File No. 894 A of Archimandrite Alexander (Konstantin Alexandrov Petranov). – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia]; вж. още Макариополски еп. Николай, „Петдесет години богословска наука в България (1923 – 1973),“ ДК, 1973-1974 [Bishop of Makaryopol. Nicholas, “Fifty Years of Theological Science in Bulgaria (1923-1973),” *Duhovna Cultura*, 1973-1974], с. 18-19.

⁶⁹ „Отзиви и бележки. Патронният празник на Духовната академия“, ЦВ, бр. 44, 24 декември 1960 [“Reviews and Notes. The Patronal Feast of the Theological Academy,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 44, 24 December 1960], с. 10

⁷⁰ Лично досие № 274 архимандрит Иларион (Димитър Драганов Цонев) – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal File No. 274 Archimandrite Hilarion (Dimitar Draganov Tsonev). – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

⁷¹ Сред курсовите ръководители са и духовниците доц. свещ. Радко Поптодоров, доц. Архим. Сергей, доц. свещ. Николай Шиваров, прот. Васил Николов и архимм. Серафим и Сергей. Вж. Писмо на ректора на Духовната академия изх. № 212 / 29 септември 1962 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 33, л. 120 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 33, fol. 120].

⁷² Вж. Лично досие № 375 на архимандрит Геласий (Георги Костов Михайлов), впоследствие Нюйоркски митрополит – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file No. 375 of Archimandrite Gelasii (Georgi Kostov Mihailov), later Metropolitan of New York. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

ския митрополит през 1966 г.⁷³). Архим. Геласий е председател на Църковното настоятелство до ноември 1962 г., когато заминава на едногодишна специализация в Москва, а мястото му заема архим. Серафим.⁷⁴ Чредническата служба в параклиса през март месец 1964 г. е възложена на архим. Иларион, ик. Димитрий п. Константинов, прот. Васил Николов, прот. Симеон Нанков, свещ. Радко п. Тодоров и свещ. Николай Шиваров,⁷⁵ като всеки от тях служи един ден седмично.⁷⁶ Архим. Нестор, по-късно Смоленски епископ (1925-2013), е духовен наставник от юли 1964 г.⁷⁷ до 31.12.1967 г.⁷⁸ Прот. Николай Кацарски е управител на общежитието през календарната 1968 г.⁷⁹

Ректорът еп. Николай продължава да възглавява празничните богослужения⁸⁰ в години на особен материален недостиг. От едно писмо на ректора от 1959 г. разбираме, че в параклиса не достигат одежди за двамата ефимерии. Самият епископ няма собствено одяение. „Иконостасът и вратите на параклиса вече 16 години стоят с чувствителни повреди,“⁸¹ пише той.

⁷³ „Из живота на Духовната академия. 4. Високи представители на Св. Вселенска патриаршия,“ ЦВ, бр. 26, 11 октомври 1966 [“From the Life of the Spiritual Academy. 4. High representatives of Holy Ecumenical Patriarchate.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 26, October 11, 1966], с. 10.

⁷⁴ Писмо на ректора на Духовната академия, изх. №260/16 декември 1962 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 33, л. 140 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 33, fol. 140].

⁷⁵ Писмо на Предстоятеля на Св. Синод, изх. №73/3 март 1964 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 33, л. 63 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 33, fol. 63].

⁷⁶ Доклад на архим. Иларион – инспектор при общежитието на Духовната академия / 15 юни 1964 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 51, л. 29 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 51, fol. 29].

⁷⁷ Отчет за учебно-преподавателската и научно-изследователската и възпитателна работа в Духовната академия за 1964–1965 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 62, л. 140 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 62, fol. 140].

⁷⁸ Николай, Макариополски еп., Цит съч. [Nikolay Bishop Makariopolsky, op. cit.], с. 18-19.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Макар по правилник да е задължен не да изпълнява, а да „контролира... производствената практика“. Вж. Устройствен правилник на Духовна академия „Св. Климент Охридски“, гр. София, чл. 8, ал.3 в Протокол № 40 / 4 август 1950 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1950 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 1, л. 273 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 1, fol. 273].

⁸¹ Писмо на ректора на Духовната академия изх. №423 / 14.12.1959 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 15, л. 110 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 15, fol. 110].

В поредица от празнични събития през годините, ректорът отслужва богослуженията, когато те не са предстоятелни от митрополити от Св. Синод: панихиди (1960 г.⁸², 1962 г.⁸³); тържествен молебен за начало на годината (1958 г.⁸⁴ напр., 1963 в съслужение с отци-преподаватели⁸⁵), водосвет с „академическото духовенство“ през 1965 г.⁸⁶; св. Литургия в параклиса при завършване на студентите през 1960 г.⁸⁷, 1961 г.⁸⁸; на празника на св. Три светители „в съслужение с др. духовници от Академията“ през 1960 г.⁸⁹ напр.; по случай патронния празник св. Литургия (1962 г. напр.⁹⁰), всенощно бдение през 1958 г.⁹¹

⁸² „Църковна и обществена летопис. Починали преподаватели в Духовната академия.“ ЦВ, бр. 34, 15 октомври 1960 [“Church and Society Annals. Deceased Professors of the Theological Academy.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 34, October 15, 1960], с. 12.

⁸³ „Отзиви и бележки. Из Духовната академия.“ ЦВ, бр. 13, 31 март 1962 [“Reviews and Notes. From the Spiritual Academy,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 13, March 31, 1962], с. 11.

⁸⁴ Отчет на ректора на Духовната академия за 1958–1959 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 15, л. 63 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 15, fol. 63].

⁸⁵ Отчет за учебно-преподавателската и научно-изследователска и възпитател работа в Духовната академия през 1963 – 1964 г. Хроника. 11 октомври 1963 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 5, л. 14 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 5, fol. 14].

⁸⁶ „Отзиви и бележки. Из Духовната академия. 1. Началото на учебната година,“ ЦВ, бр. 3, 23 януари 1965 [“Reviews and Notes. From the Spiritual Academy. 1. The beginning of the school year,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 3, January 23, 1965], с. 8.

⁸⁷ „Църковна и обществена летопис. Тържество в Духовната академия.“ ЦВ, бр. 28, 16 юли 1960 [“Church and Society Annals. Celebration at the Theological Academy,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 28, July 16, 1960], с. 12.

⁸⁸ „Отзиви и бележки. Из Духовната академия. Годишният акт.“ ЦВ, бр. 31, 23 септември 1961 [“Reviews and Notes. From the Spiritual Academy. The Annual Act,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 31, September 23, 1961], с. 11.

⁸⁹ „Църковна и обществена летопис. Празникът на богословската наука в Духовната академия,“ ЦВ, бр. 8, 27 февруари 1960 [“Ecclesiastical and social annals. A Celebration of Theological Scholarship at the Theological Academy,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 8, February 27, 1960], с. 12.

⁹⁰ „Отзиви и бележки. Из Духовната академия. 1. Общобогословският патронен празник.“ ЦВ, бр. 13, 31 март 1962 [“Reviews and Notes. From the Spiritual Academy. 1 General Theological Patronal Feast,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 13, March 31, 1962], с. 11.

⁹¹ Св. Литургия отслужва Старозагорски митрополит Климент – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 15, л. 64 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 15, fol. 64].

и 1959 г.⁹², 1962 г.⁹³, 1970 г.⁹⁴ и молебен през 1959 г.⁹⁵, 1966 г.⁹⁶ По време на Великия пост през 1966 г. с ректора великопостен Богородичен акатист отслужва възпитателят архим. Нестор.⁹⁷ В доклада си за петдесетгодишнината на Духовната академия (Богословски факултет), ректорът Макариополския еп. Николай пише: „...ежедневно, сутрин и вечер, присъстват и участват в богослужението като четци, певци и проповедници. В неделни и празнични дни се извършва св. Литургия, а в петък вечер – Акатист на св. Климент с проповед. Богослужението се извършва от двамата свещеници-възпитатели и от преподавателите – духовни лица“.⁹⁸

Традицията ректорът да отслужва богослужебните последования продължава и при заемането на длъжността от Драговитийския епископ Йоан (1925-2005) при откриването на академичната година (напр. 1975 г.⁹⁹), завършването на студентите (напр. 1974 г.¹⁰⁰, 1976 г.¹⁰¹), панихиди (напр. през 1976 г.¹⁰² в съслужение с архим. Горазд и

⁹² Св. Литургия отново отслужва Старозагорски митрополит Климент. Ibid.

⁹³ Св. Литургия служи Великотърновски митрополит Стефан. Вж. Писмо на ректора на Духовната академия изх. №279/3 декември 1962 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 33, л. 47 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 33, fol. 47].

⁹⁴ Св. Литургия отслужва Пловдивски митрополит Варлаам. Вж. ЦВ, бр 8, 1970 [see *Tsarkoven Vestnik*, no. 8, 1970], с. 9.

⁹⁵ Хроника. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 62 л. 145 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 62, fol. 145].

⁹⁶ „Из живота на Духовната академия. 6. Годишният акт“. ЦВ, бр. 26, 11 октомври 1966 [“From the Life of the Spiritual Academy. 6. The Annual Act.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 26, 11 October 1966], с. 11.

⁹⁷ „Из живота на Духовната академия. Гости от Световния съвет на църквите“. ЦВ, бр. 17, 11 юни 1966 [“From the Life of the Spiritual Academy. Guests from the World Council of Churches.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 17, 11 June 1966], с.12.

⁹⁸ Макариополски еп. Николай, Цит. съч. [Nikolay Bishop of Makariopol, op. cit.], 18-19.

⁹⁹ Съслужещ му прот. Иван Канинчев. Вж. „С Божие благословение, с нови надежди и очаквания.“ ЦВ, бр. 25, 1 октомври 1975 [“With God’s Blessing, New Hopes and Expectations,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 25, October 1, 1975], с. 7.

¹⁰⁰ „Из живота на духовните училища. Годишният акт на Духовната академия,“ ЦВ, бр. 22, 1 август 1974 [“From the Life of the Spiritual Schools. The Annual Act of the Theological Academy.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 22, August 1, 1974], с. 7.

¹⁰¹ „Из живота на духовните училища. Юбилейни тържества в Духовната академия,“ ЦВ, бр. 2, 11 януари 1976 [“From the Life of the Ecclesiastical Schools. Jubilee Celebrations at the Theological Academy.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 2, January 11, 1976], с. 6.

¹⁰² Рашков, Ив. „Траурно събрание в Духовната академия,“ ЦВ, бр. 15, 11 май 1976 [Rashkov, Iv. “Mourning Assembly at the Theological Academy,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 15,

о. доц. Васил Николов, о. Радко Поптодоров, о. Анатоли Балачев и др.), официални събития (1976 г.¹⁰³), на патронния празник (1981 г.¹⁰⁴). Новият ректор от 1981 г. проф. ст. ик. Н. Шиваров съслужи с другите отци-преподаватели: Васил Николов, Радко Поптодоров, Благой Чифлянов за началото на академичните занятия (1981 г.)¹⁰⁵, на годишния акт (1990 г.¹⁰⁶), на официални посещения (1982 г.¹⁰⁷, 1989 г.¹⁰⁸), в деня на св. Три светители (1982 г.¹⁰⁹ и 1987 г. с предишните ефимерии и тогавашния о. Михаил Малинов¹¹⁰).

От началото на 1969 г. ефимерий-възпитател в Духовната академия е свещ. Анатоли Балачев (1938-2005) до 1985 г.¹¹¹, като заедно с

11 May 1976], с. 7.

¹⁰³ Горазд, Архим. „Негово блаженство... в Духовната академия.“ ЦВ, бр. 30, 21 ноември 1976 [Gorazd, Archim. “His Beatitude... at the Theological Academy,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 30, 21 November 1976], с. 3.

¹⁰⁴ Денев, Ив. „Двустранен българо-руски симпозиум.“ ЦВ, бр. 2, 21 януари 1981 [Denev, iv. “Bilateral Bulgarian-Russian Symposium,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 2, 21 January 1981], с. 3.

¹⁰⁵ Денев, Ив. „Годишният акт на Духовната академия „Св. Климент Охридски“. ЦВ, бр. 22, 11 септември 1981 [Denev, Iv. “The Annual Act of the Spiritual Academy “St. Kliment Ohridski”,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 22, 11 September 1981], с. 7.

¹⁰⁶ „Из живота на Духовните училища. Годишен акт на Духовната академия.“ ЦВ, бр. 29, 20 юли 1990 [“From the Life of the Theological Schools. Annual Act of the Theological Academy,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 29, July 20, 1990], с. 8.

¹⁰⁷ Денев, Ив. „Из живота на Духовната академия. Посещение на Негово Блаженство Игнатий IV, патриарх Антиохийски и на Целия изток.“ ЦВ, бр. 1, 1 януари 1982 [Denev, Iv. “From the Life of the Spiritual Academy. Visit of His Beatitude Ignatius IV, Patriarch of Antioch and the Whole East,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 1, 1 January 1982], с. 7.

¹⁰⁸ Велянов, В., протод. „Посещението на Негово Блаженство Партедий III, Папа и Патриарх на Александрия и на цяла Африка като гост на БПЦ.“ ЦВ, бр. 3, 18 януари 1990 [Velyanov, V. “The Visit of His Beatitude Parthenios III, Pope and Patriarch of Alexandria and All Africa as a Guest of the BOC,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 3, 18 January 1990], с. 3.

¹⁰⁹ Денев, Ив. „Свети Три светители в Духовната академия.“ ЦВ, бр. 8, 11 март 1982 [Denev, Iv. “Holy Three Saints at the Spiritual Academy,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 8, 11 March 1982], с. 5.

¹¹⁰ Атанасов, Ал. „Вторият патронен празник на Духовната академия „Св. Климент Охридски“. ЦВ, бр. 5, 4 февруари 1987 [Atanasov, Al. “The Second Patronal Feast of the Spiritual Academy “St. Kliment Ohridski”,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 5, 4 February 1987], с. 8.

¹¹¹ Лично досие № 661 на свещеник Анатоли Младенов Балачев – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 661 of priest Anatoly Mladenov Balachev. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

него от юли месец същата година е назначен и свещ. Борис Стоянов (1936-2018) до 1973 г.¹¹² От началото на 1974 г. до края на академичната 1975 г. ефимерий-възпитател е прот. Антон Вълчанов.¹¹³ През академичната 1975-1976 г. длъжността ефимерий в параклиса на академията заема йеромонах Натанаил, впоследствие Неврокопски митрополит (1952-2013).¹¹⁴ Архим. Павел Георгиев служи като ефимерий от началото на 1983 г. до септември 1986 г.¹¹⁵ Архимандрит Йоан, впоследствие Главинишки епископ (1949-2019) е ефимерий от юли 1987 г. до юли 1988 г.¹¹⁶ Прот. Михаил Малинов, по-късно иконом, е ефимерий в периода 1985-1990 г.¹¹⁷

*Богословски факултет при СУ „Св. Климент Охридски“
(след 1989 г.)*

В най-ново време последният ректор-духовник на Богословския факултет Левкийски епископ Неофит, днес нинездравстващият Патриарх Български (р. 1945 г.) възглавява тържествената св. Литургия по случай откриването на учебната 1990 година в съслужение с отци-преподаватели и ефимерия йеромонах Флавиан Иванов (р. 1961

¹¹² Лично досие № 504 на свещеник Борис Георгиев Стоянов – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file No. 504 of priest Boris Georgiev Stoyanov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

¹¹³ Лично досие № 709 на протоиерей Антон (Тончо) Вълчанов Славов – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 709 of Protopriest Anton (Toncho) Valchanov Slavov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

¹¹⁴ Протокол № 21 / 05 септември 1975 г. Протоколна книга на заседания на Св. Синод в пълен състав 1976 г. – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Minute No. 21 / 05 September 1975 Minute Book of the meetings of Holy Synod in 1976. – In the Archives of Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

¹¹⁵ Лично досие № 1091 на йеромонах Павел (Владимир) Стефанов Георгиев, впоследствие архимандрит – В Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 1091 of hieromonk Paul (Vladimir) Stefanov Georgiev, later archimandrite. – In the Archives of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

¹¹⁶ Протокол № 13 / 3 юли 1987 г. Протоколна книга на заседания на Св. Синод в пълен състав 1987 г. – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Protocol No. 13 / 3 July 1987 Protocol book of the meetings of the Synod in 1987. – In the Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

¹¹⁷ Лично досие № 1163 на иконом Михаил (Малин) Стоянов Малинов – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 1163 of the Fr. Mihail (Malin) Stoyanov Malinov. – In Archives of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

г.).¹¹⁸ О. Флавиан служи в параклиса в периода май 1990 г. – юли 1991 г.¹¹⁹ От май 1993 г.¹²⁰ до септември 1994 г.¹²¹ ефимерий в академичния параклис е йеромонах Николай Севастианов (р. 1969 г.), днес Пловдивски митрополит. Той участва и в богослуженията по случай 70-годишнината на Богословския факултет през ноември 1993 г.¹²²

От септември 1994 г. до края на 1997 г. свещ. Николай Николов, впоследствие председател на храм „Св. Петка – Стара“, обгрижва параклиса.¹²³ През 1996 г. например в деня на св. Три светители той отслужва св. Литургия заедно със свещ. Бисер Христов.¹²⁴ Свещ. Михаил Михайлов е ефимерий от 1998 г. до средата на 1999 г.¹²⁵ Свещ. Иван Иванов – от декември 2000 до ноември 2002 г., от която дата ефимерий (до края на 2011 г.) е ас. свещ. Климент Харизанов, преподавател

¹¹⁸ Тенекиджиев, Л. „На добър час, преподаватели и студенти.“ ЦВ, бр. 38, 13 октомври 1990 [Tenekidjiev, L. “Good luck, teachers and students,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 38, 13 October 1990], с. 2.

¹¹⁹ Лично досие № 1285 на йеромонах Флавиан Иванов. – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file No. 1285 of hieromonk Flavian Ivanov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

¹²⁰ „Вести.“ ЦВ, бр. 22, 31 май – 7 юни 1993 [“News.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 22, 31 May – 7 June 1993], с. 2.

¹²¹ Негово Високопреосвященство Пловдивски митрополит Николай – В: Официален сайт на Пловдивска света митрополия [online] [цитиран на 30.10.2021]. Достъпно на адрес plovdivskamitropolia.bg/mitropolit/mitropolit.html [His Eminence Metropolitan Nicholas of Plovdiv. – In Official website of the Holy Metropolis of Plovdiv [online] [cited 30.10.2021]. Available from: plovdivskamitropolia.bg/mitropolit/mitropolit.html].

¹²² Благоева, С. „70 години богословски факултет“, ЦВ, бр. 45, 14 ноември 1993 [Blagoeva, S. “70 Years of the Theological Faculty.” *Tsarkoven Vestnik*, no. 45, 14 November 1993], с. 2.

¹²³ Лично досие на свещ. Николай Георгиев Николов – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file on priest Nikolai Georgiev Nikolov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia]. През деветдесетте години във факултета за кратко служи и о. Любен (по данни от лични разговори с доц. Костадин Нушев и доц. Екатерина Дамянова, ноември 2021 г.).

¹²⁴ „Академично тържество.“ ЦВ, бр. 5, 29 януари – 4 февруари 1996 [“Academic Celebration,” *Tsarkoven Vestnik*, no. 5, January 29 - February 4, 1996], с. 2.

¹²⁵ Лично досие на свещ. Михаил Руменов Михайлов – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file on priest Mihail Rumenov Mihailov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

по Пастирско богословие.¹²⁶ На негово място постъпва свещ. Ангел Брусов – до септември 2012 г.¹²⁷ След него последователно длъжността заемат свещ. Стефан Паликаров (1982-2021) до края на 2014 г.¹²⁸ и свещ. Сава Кокудев до октомври 2020 г.¹²⁹ Ежедневни богослужения от времето на първите противоепидемични общодържавни мерки от март 2020 г. не се провеждат, като в особени празнични дни служат отците-преподаватели. Към края на 2021 г. духовници преподаватели във факултета са: доц. д-р прот. Иван Иванов, гл. ас. д-р прот. Сава Кокудев и асистентите ст. ик. Михаил Михайлов и д-р ик. Стефан Стайков, като последният е главен асистент и председател на Църковното настоятелство на параклиса от 2022 г., след края на епидемиологичната обстановка в страна, от когато и се възобновяват редовните утринни и вечерни богослужения.

Заключение

Духовното обгрижване на мирянина от неговия свещеник е път към небето. Нашият Господ Иисус Христос казва, „Аз съм вратата: който влезе през Мене, ще се спаси, и ще влезе, и ще излезе, и паша ще намери“ (Йоан 10:9), а свещеникът стои вместо Христос за неговото паство. Той преподава тайнствата в Църквата на верните и той извършва духовното ръководство и обгрижването на християнина по начин, който да доведе последния до спасение, което е предназначението на човека на земята.

Ефимерийното служение в университета се родее с капеланството, с болничното, военното и затворническото свещенство. Духовно-

¹²⁶ Лично досие № 1455 на свещеник Климент (Руслан) Николаев Харизанов – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 1455 of priest Kliment (Ruslan) Nikolaev Kharizanov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

¹²⁷ Лично досие № 1499 на свещеник Ангел Димитров Брусов. – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 1499 of priest Angel Dimitrov Brusov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

¹²⁸ Лично досие № 1507 на свещеник Стефан (Стоил) Димитров Паликаров. – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 1507 of priest Stefan (Stoil) Dimitrov Palikarov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

¹²⁹ Лично досие № 1524 на протойерей Сава (Щони) Райчев Кокудев – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 1524 of Protopriest Sava (Shtoni) Raichev Kokudev. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

то обгрижване на Богословския факултет е по своему индивидуално душегрижие за конкретна група от хора, споделящи нещо общо, за разлика от традиционната географска енория на обикновения храм в духовната околия. Академичното семейство на Alma mater има щастieto в последните сто години, в които съществува, да е обгрижвано от редица именити, известни, но и позабравени духовници.

Сто години не са малко време, но не са и достатъчно, за да се забравят събитията и личностите, които ги изпълват. Десетки свещеници и йеромонаси, бъдещи архиереи на Българската православна църква, от 1939 г. служат в параклиса при общежитието и пансиона на Богословския факултет и Духовна академия „Св. Климент Охридски“. Тяхното наследство е доброто, което излиза като плод от труда на учениците им – някогашните студенти-богослови, които в свое време поемат пътя на служение на Църквата и отечеството. Техните усилия през десетилетията се изразяват освен в духовното ръководство на пасомите им, в отслужването на редовни богослужения за студентите и работещите в учебното заведение. Затова и в правилника на Богословския факултет от 9 март 2001 г. в глава V е записано, че „без богослужение няма духовен живот“ и че „православното богословие е неразривно свързано с богослужението...“ (чл. 12)¹³⁰. Нека в навечерието на стогодишния юбилей на Богословския факултет си пожелаем и в следващите сто години богослужението в него да не отстъпва от добрите традиции, положени, утвърдени и защитени с труда и молитвата на достойните духовници, обгрижвали Академичния параклис „Св. Климент Охридски“ на едноименния университет.

Библиография

„Академично тържество,“ ЦВ, бр 5, 29 януари – 4 февруари 1996 [“Academic Celebration,” Tsarkoven Vestnik, no. 5, January 29 - February 4, 1996], с. 2.

Атанасов, Ал. „Вторият патронен празник на Духовната академия „Св. Климент Охридски“, ЦВ, бр. 5, 4 февруари 1987 [Atanasov, Al. “The Second Patronal Feast of the

¹³⁰ Правилник на Богословски факултет. Официален уебсайт на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ [Regulations of the Faculty of Theology. Available on the official website of Sofia University “St. Kliment Ohridski”], с. 3 https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/content/download/115591/876943/version/1/file/Pravilnik_BF.pdf (последно достъпно на 18.11.2021 г.)

Spiritual Academy „St. Kliment Ohridski“ [Tsarkoven Vestnik, no. 5, 4 February 1987], с. 8.

Благоева, С. „70 години богословски факултет“, ЦВ, бр. 45, 14 ноември 1993 [Blagoeva, S. „70 Years of the Theological Faculty“, Tsarkoven Vestnik, no. 45, 14 November 1993], с. 2.

Велянов, В., протод. „Посещението на Негово Блаженство Партений III, Папа и Патриарх на Александрия и на цяла Африка като гост на БПЦ“, ЦВ, бр. 3, 18 януари 1990 [Velyanov, V. „The Visit of His Beatitude Parthenios III, Pope and Patriarch of Alexandria and All Africa as a Guest of the BOC“, Tsarkoven Vestnik, no. 3, 18 January 1990], с. 3.

„Вести“, ЦВ, бр. 22, 31 май – 7 юни 1993 [“News“, Tsarkoven Vestnik, no. 22, 31 May – 7 June 1993], с. 2.

Горазд, архим. „Годишният акт на Пловдивската духовна семинария“, ЦВ, бр. 28 и 29, 17 юли 1949 [Gorazd, Archim. „The Annual Act of the Plovdiv Theological Seminary“, Tsarkoven Vestnik, nos. 28 and 29, 17 July 1949]

Горазд, Архим. „Негово блаженство... в Духовната академия“, ЦВ, бр. 30, 21 ноември 1976 [Gorazd, Archim. „His Beatitude... at the Theological Academy“, Tsarkoven Vestnik, no. 30, 21 November 1976], с. 3.

Денев, Ив. „Двустранен българо-руски симпозиум“, ЦВ, бр. 2, 21 януари 1981 [Denev, iv. „Bilateral Bulgarian-Russian Symposium“, Tsarkoven Vestnik, no. 2, 21 January 1981], с. 3.

Денев, Ив. „Седемдесет години Богословски факултет“. ГСУ, БрФ 3, 1996 (нова серия), София, 1999 [Denev, Iv. „Seventy Years of Theological Faculty“, Yearbook of Sofia University, FTh 3, 1996 (n.s.). Sofia, 1999].

Денев, Ив. „Годишният акт на Духовната академия „Св. Климент Охридски“, ЦВ, бр. 22, 11 септември 1981 [Denev, Iv. „The Annual Act of the Spiritual Academy „St. Kliment Ohridski“, Tsarkoven Vestnik, no. 22, 11 September 1981], с. 7.

Денев, Ив. „Из живота на Духовната академия. Посещение на Негово Блаженство Игнатий IV, патриарх Антиохийски и на Целия изток“, ЦВ, бр. 1, 1 януари 1982 [Denev, Iv. „From the Life of the Spiritual Academy. Visit of His Beatitude Ignatius IV, Patriarch of Antioch and the Whole East“, Tsarkoven Vestnik, no. 1, 1 January 1982], с. 7.

Денев, Ив. „Свети Три светители в Духовната академия“, ЦВ, бр. 8, 11 март 1982 [Denev, Iv. „Holy Three Saints at the Spiritual Academy“, Tsarkoven Vestnik, no. 8, 11 March 1982], с. 5.

Доклад на архим. Иларион – инспектор при общежитието на Духовната академия / 15 юни 1964 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 51, л. 29 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 51, fol. 29].

„Из живота на духовните училища. Годишният акт на Духовната академия“, ЦВ, бр. 22, 1 август 1974 [“From the Life of the Spiritual Schools. The Annual Act of the Theological Academy“, Tsarkoven Vestnik, no. 22, August 1, 1974], с. 7.

„Из живота на духовните училища. Юбилейни тържества в Духовната академия“, ЦВ, бр. 2, 11 януари 1976 [“From the Life of the Ecclesiastical Schools. Jubilee Celebrations at the Theological Academy“, Tsarkoven Vestnik, no. 2, January 11, 1976], с. 6.

„Из живота на Духовната академия. 4. Високи представители на Св. Вселенска патриаршия,“ ЦВ, бр. 26, 11 октомври 1966 [“From the Life of the Spiritual Academy. 4. High representatives of Holy Ecumenical Patriarchate,” Tsarkoven Vestnik, no. 26, October 11, 1966], с. 10.

„Из живота на Духовната академия. 6. Годишният акт.“ ЦВ, бр. 26, 11 октомври 1966 [“From the Life of the Spiritual Academy. 6. The Annual Act.” Tsarkoven Vestnik, no. 26, 11 October 1966], с. 11.

„Из живота на Духовната академия. Гости от Световния съвет на църквите.“ ЦВ, бр. 17, 11 юни 1966 [“From the Life of the Spiritual Academy. Guests from the World Council of Churches.” Tsarkoven Vestnik, no. 17, 11 June 1966], с. 12.

„Из живота на Духовните училища. Годишен акт на Духовната академия,“ ЦВ, бр. 29, 20 юли 1990 [“From the Life of the Theological Schools. Annual Act of the Theological Academy,” Tsarkoven Vestnik, no. 29, July 20, 1990], с. 8.

Ковачев, М. „Тридесет години българска богословска наука,“ ЦВ, бр. 31–32, 30 септември 1953 [Kovachev, M. “Thirty Years of Bulgarian Theological Science,” Tsarkoven Vestnik, nos. 31–32, 30 September 1953], с. 8.

Климент, Старозагорски митрополит. „Св. Климент Охридски“, ЦВ, бр. 42–43, 21 декември 1953 [Clement, Metropolitan of Stara Zagora. “St. Kliment Ohridski,” Tsarkoven Vestnik, nos. 42–43, 21 December 1953], с. 7.

Лично досие № 201 на протоiereй Димитър Попконстантинов Атанасов [Personal file No. 201 of Protopriest Dimitar Popkonstantinov Atanasov – *ibid.*].

Лично досие № 894 А на архимандрит Александър (Константин Александров Петранов) – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal File No. 894 А of Archimandrite Alexander (Konstantin Alexandrov Petranov). – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia];

Макариополски еп. Николай, „Петдесет години богословска наука в България (1923 – 1973),“ ДК, 1973–1974 [Bishop of Makaryopol. Nicholas, “Fifty Years of Theological Science in Bulgaria (1923–1973),” Duhovna Cultura, 1973–1974], с. 18–19.

Лично досие № 274 архимандрит Иларион (Димитър Драганов Цонев) – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal File No. 274 Archimandrite Hilarion (Dimitar Draganov Tsonev). – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Лично досие № 375 на архимандрит Геласий (Георги Костов Михайлов), впоследствие

Нюйоркски митрополит – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file No. 375 of Archimandrite Gelasii (Georgi Kostov Mihailov), later Metropolitan of New York. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Лично досие № 661 на свещеник Анатоли Младенов Балачев – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 661 of priest Anatoly Mladenov Balachev. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Лично досие № 504 на свещеник Борис Георгиев Стоянов – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file No. 504 of priest Boris Georgiev Stoyanov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Лично досие № 709 на протоiereй Антон (Тончо) Вълчанов Славов – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 709 of Protopriest Anton (Toncho) Valchanov Slavov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Лично досие на свещ. Михаил Руменов Михайлов – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file on priest Mihail Rumenov Mihailov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Лично досие № 1091 на йеромонах Павел (Владимир) Стефанов Георгиев, впоследствие архимандрит – В Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 1091 of hieromonk Paul (Vladimir) Stefanov Georgiev, later archimandrite. – In the Archives of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Лично досие № 1163 на иконом Михаил (Малин) Стоянов Малинов – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 1163 of the Fr. Mihail (Malin) Stoyanov Malinov. – In Archives of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Лично досие № 1285 на йеромонах Флавиан Иванов. – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file No. 1285 of hieromonk Flavian Ivanov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Лично досие на свещ. Николай Георгиев Николов – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file on priest Nikolai Georgiev Nikolov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia]. През деветдесетте години във факултета за кратко служи и о. Любен (по данни от лични разговори с доц. Костадин Нушев и доц. Екатерина Дамянова, ноември 2021 г.).

Лично досие № 1455 на свещеник Климент (Руслан) Николаев Харизанов – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 1455 of priest Kliment (Ruslan) Nikolaev Kharizanov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Лично досие № 1499 на свещеник Ангел Димитров Брусов. – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 1499 of priest Angel Dimitrov Brusov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Лично досие № 1507 на свещеник Стефан (Стоил) Димитров Паликаров. – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 1507 of priest Stefan (Stoil) Dimitrov Palikarov. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Лично досие № 1524 на протоiereй Сава (Щони) Райчев Кокудев – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Personal file № 1524 of Protopriest Sava (Shtoni) Raichev Kokudev. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Мешкова, П., Д. Шарланов, „Обвиненията против архимандрити и военни.“ – В: София: Агенция „Демокрация“, 1994 [online] [цитиран на 30.10.2021]. Достъпно на адрес dveri.bg/wu6 [Meshkova, P., D. Sharlanov, “The accusations against archimandrites and military,” – in Sofia Agency „Democracy“, 1994, online [cited 30.10.2021]. Available on web-site: dveri.bg/wu6].

Николай, Негово Високопреосвещенство Пловдивски митрополит – В: Официален сайт на Пловдивска света митрополия [online] [цитиран на 30.10.2021]. Достъпно на адрес plovdivskamitropolia.bg/mitropolit/mitropolit.html [His Eminence Metropolitan Nicholas of Plovdiv. – In Official website of the Holy Metropolis of

Plovdiv [online] [cited 30.10.2021]. Available from: plovdivskamitropolia.bg/mitropolit/mitropolit.html].

„Отзив и бележки. Патронният празник на Духовната академия“, ЦВ, бр. 44, 24 декември 1960 [“Reviews and Notes. The Patronal Feast of the Theological Academy,” Tsarkoven Vestnik, no. 44, 24 December 1960], с. 10

„Отзив и бележки. Из Духовната академия“, ЦВ, бр. 13, 31 март 1962 [“Reviews and Notes. From the Spiritual Academy,” Tsarkoven Vestnik, no. 13, March 31, 1962], с. 11.

Отчет на ректора на Духовната академия за 1958–1959 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 15, л. 63 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 15, fol. 63].

Отчет за учебно-преподавателската и научно-изследователската и възпитателна работа в Духовната академия за 1964–1965 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 62, л. 140 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 62, fol. 140].

Отчет за учебно-преподавателската и научно-изследователската и възпитателна работа в Духовната академия през 1963 – 1964 г. Хроника. 11 октомври 1963 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 5, л. 14 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 5, fol. 14]. „Отзив и бележки. Из Духовната академия. 1. Началото на учебната година“, ЦВ, бр. 3, 23 януари 1965 [“Reviews and Notes. From the Spiritual Academy. 1. The beginning of the school year,” Tsarkoven Vestnik, no. 3, January 23, 1965], с. 8.

„Отзив и бележки. За Софийската и Пловдивска семинарии“, ЦВ, бр. 36 и 37, 25 октомври 1947 [“Reviews and Notes. On the Sofia and Plovdiv Seminaries,” Tsarkoven Vestnik, nos. 36 and 37, 25 October 1947], с. 9; „Отзив и бележки. Из Духовната академия. Годишният акт“, ЦВ, бр. 31, 23 септември 1961 [“Reviews and Notes. From the Spiritual Academy. The Annual Act,” Tsarkoven Vestnik, no. 31, September 23, 1961], с. 11.

„Отзив и бележки. Из Духовната академия. 1. Общобогословският патронен празник“, ЦВ, бр. 13, 31 март 1962 [“Reviews and Notes. From the Spiritual Academy. 1 General Theological Patronal Feast,” Tsarkoven Vestnik, no. 13, March 31, 1962], с. 11.

Отчет за учебно-преподавателската и научно-изследователската и възпитателна работа в Духовната академия през 1956–1957 г., вх. №9937 / 5 юли 1957 г. Протокол №33 / 11 юли (28 юни ст.ст.) 1957 г.

Присъда на подсъдимите..., 28 февруари 1945 г. – В: ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 100, л. 4 [Central State Archive, f. 1449, op. 1, a.e. 100, fol. 4].

Протокол №36 / 21 декември 1939 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1939 г. – В: ЦДА, ф. 791к, оп. 1, а. е. 62, л. 455–456 [Central State Archive, f. 791K, op. 1, a.e. 62, fol. 655–456].

Протокол №30 / 1 декември 1944 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1944 г. – В: ЦДА, ф. 791к, оп. 1, а. е. 72, лл. 197–198 [Central State Archive, f. 791k, op. 1, a.e. 72, fol. 197–198].

Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1957 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 14, л. 489 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 14, fol. 489].

Писмо на ректора на Духовната академия изх. № 212 / 29 септември 1962 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 33, л. 120 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 33, fol. 120].

Писмо на ректора на Духовната академия изх. №423 / 14.12.1959 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 15, л. 110 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 15, fol. 110].

Писмо на ректора на Духовната академия, изх. №260/16 декември 1962 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 33, л. 140 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 33, fol. 140].

Писмо на Духовната академия до Св. Синод, изх. № 423/14.12.1959 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 15, л. 110 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 15, fol. 110].

Протокол № 31 от 4 юли 1957 г. Протоколна книга на решенията на Св. Синод в намален състав, 1957 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а.е. 15, л. 461–462 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 15, fol. 461-462].

Правилник на Богословски факултет. Официален уебсайт на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ [Regulations of the Faculty of Theology. Available on the official website of Sofia University “St. Kliment Ohridski”], с. 3 https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/content/download/115591/876943/version/1/file/Pravilnik_BFpdf (18.11.2021 г.)

Протокол №11/ 20 юни (7 юни ст.ст.) 1952 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1952 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 52, л. 73–76 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 52, fol. 73-76].

Протокол №16 / 12 декември (29 ноември ст. ст.) 1958 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1958 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 16, л. 170 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 16, fol. 170].

Протокол №64 / 27 октомври 1939 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в намален състав 1939 г. – В: ЦДА, ф. 791к, оп. 1, а. е. 64, л. 674 [Central State Archive, f. 791K, op. 1, a.e. 64, fol. 674].

Протокол №46 / 31 декември (18 декември ст. ст.) 1951 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1951 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 3, л. 553 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 3, fol. 553].

Протокол № 16 / 23 ноември (10 ноември ст.ст.) 1956 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1956 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 12, л. 199 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 12, fol. 199].

Протокол №46 / 28 ноември (15 ноември ст. ст.) 1957 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1957 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 14, л. 713 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 14, fol. 713].

Протокол №18 / 29 март (16 март ст. ст.) 1956 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в намален състав 1956 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 13, л. 212 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 12, fol. 212];

Писмо на Председателя на Св. Синод изх. №73/3 Март 1964 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 51, л. 63 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 51, fol. 63].

Протокол № 21 / 05 септември 1975 г. Протоколна книга на заседания на Св. Синод в пълен състав 1976 г. – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Minute No. 21 / 05 September 1975 Minute Book of the meetings of Holy Synod in 1976. – In the Archives of Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Протокол №27 / 27 юни 1958 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод

в намален състав 1958 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 17, л. 434–435 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 17, fol. 434-435].

Протокол № 18 / 4 юни 1969 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод 1969 г. цит. в Лично дело ЛЛД № 165 на архимандрит Сергей Петров Язаджиев – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Minute book of the meetings of St. Synod 1969 cited in Personal file LLD No. 165 of Archimandrite Sergiy Petrov Yazadzhiev. – In Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Протокол №39 / 23 септември (10 септември ст. ст.) 1957 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1957 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 14, л. 618 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 14, fol. 618].

Протокол № 15 / 15 ноември (2 ноември ст.ст.) 1957 г. [ibid., fol. 154]; Протокол № 42 / 22 октомври (9 октомври ст. ст.) 1957 г. Пак там, л. 660 [ibid., fol. 660].

Протокол №46 / 28 ноември (15 ноември ст. ст.) 1957 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1957 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 14, л. 713 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 14, fol. 713].

Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1950 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 1, л. 270, л. 359–360 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 1, fol. 270, 359-360].

Протокол № 13/ 3 юли 1987 г. Протоколна книга на заседания на Св. Синод в пълен състав 1987 г. – В: Архив на Св. Синод на БПЦ-БП, София [Protocol No. 13 / 3 July 1987 Protocol book of the meetings of the Synod in 1987. – In the Archive of the Synod of the BOC-BP, Sofia].

Протокол № 40 / 4 август 1950 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1950. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 1, л. 287 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 1, fol. 287].

Протокол № 41 / 5 август 1950 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1950. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 1, л. 308 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 1, fol. 308].

„Отзиви и бележки. Чествуване патронния празник на Духовната академия,“ ЦВ, бр. 43 и 45, 18 декември 1950 [“Reviews and Notes. Celebration of the Patronal Feast of the Theological Academy,” Tsarkoven Vestnik, nos. 43 and 45, 18 December 1950], с. 7–8.

Протокол № 46 / 31 декември 1951 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1951 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 3, л. 553 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 3, fol. 553].

Протокол №27 / 4 юли (22 май ст. ст.) 1951 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в намален състав 1951 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 4, л. 291 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 4, fol. 291].

Правилник за вътрешния ред в пансиона при Духовната академия „Св. Климент Охридски“ в гр. София. Протокол № 40 / 4 август 1950 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1950 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 1, л. 288 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 1, fol. 288].

Рашков, Ив. „Траурно събрание в Духовната академия,“ ЦВ, бр. 15, 11 май 1976

[Rashkov, Iv. "Mourning Assembly at the Theological Academy," Tsarkoven Vestnik, no. 15, 11 May 1976], с. 7.

„С Божие благословение, с нови надежди и очаквания,“ ЦВ, бр. 25, 1 октомври 1975 [“With God’s Blessing, New Hopes and Expectations,” Tsarkoven Vestnik, no. 25, October 1, 1975], с. 7.

Св. Литургия отслужва Пловдивски митрополит Варлаам. Вж. ЦВ, бр 8, 1970 [see Tsarkoven Vestnik, no. 8, 1970], с. 9.

Св. Литургия отслужва Старозагорски митрополит Климент – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 15, л. 64 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 15, fol. 64].

Св. Литургия служи Великотърновски митрополит Стефан. Вж. Писмо на ректора на Духовната академия изх. №279/3 декември 1962 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 33, л. 47 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 33, fol. 47].

Темелски, Хр. „Паметник на Българската екзархия или Висше богословско училище“. 15 ноември 2008 г. [online] [цитиран на 30.10.2021]. Достъпно на адрес dveri.bg/3yhu [Temelsky, Chr. "Monument of the Bulgarian Exarchate or Higher Theological School." 15 November 2008 [online] [30.10.2021]. Available on wb-site: dveri.bg/3yhu].

Тенекиджиев, Л. „На добър час, преподаватели и студенти,“ ЦВ, бр. 38, 13 октомври 1990 [Tenekidjiev, L. "Good luck, teachers and students," Tsarkoven Vestnik, no. 38, 13 October 1990], с. 2.

Устройствен правилник на Духовна академия „Св. Климент Охридски“, гр. София, чл. 8, ал.3 в Протокол № 40 / 4 август 1950 г. Протоколна книга от заседания на Св. Синод в пълен състав 1950 г. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 2, а. е. 1, л. 273 [Central State Archive, f. 549, op. 2, a.e. 1, fol. 273].

Хроника. – В: ЦДА, ф. 549, оп. 3, а. е. 62 л. 145 [Central State Archive, f. 549, op. 3, a.e. 62, fol. 145].

Цанков, Ст, протопр. „Богословският факултет у нас“, ГСУ, БгФ 11, 1934 г., София [Tsankov, Fr. Stephan, "The Theological Faculty in Our Country," Yearbook of the Sofia University, FTh 11, 1934, Sofia].

Цацов, Б. Архиереите на Българската Православна Църква. София, 2003 [Tsatsov, B. The Archpriests of the Bulgarian Orthodox Church. Sofia, 2003].

Цоневски, Ил. Патрология. Живот, съчинения и учение на църковните отци, учители и писатели, София: Синод. изд. [Tsonevsky, Il. Patrology. Lives, Writings and Teachings of Church Fathers, Teachers and Writers, Sofia: Synod Press, 1986].

„Църковна и обществена летопис. Починали преподаватели в Духовната академия,“ ЦВ, бр. 34, 15 октомври 1960 [“Church and Society Annals. Deceased Professors of the Theological Academy,” Tsarkoven Vestnik, no. 34, October 15, 1960], с. 12.

„Църковна и обществена летопис. Тържество в Духовната академия,“ ЦВ, бр. 28, 16 юли 1960 [“Church and Society Annals. Celebration at the Theological Academy,” Tsarkoven Vestnik, no. 28, July 16, 1960], с. 12.

„Църковна и обществена летопис. Празникът на богословската наука в Духовната академия,“ ЦВ, бр. 8, 27 февруари 1960 [“Ecclesiastical and social annals. A

Celebration of Theological Scholarship at the Theological Academy,” Tsarkoven Vestnik, no. 8, February 27, 1960], c. 12.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 1–2, 1 януари 1956 [“Church and Society Annals,” Tsarkoven Vestnik, nos. 1-2, 1 January 1956], c. 23.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 21, 28 май 1960 [see “Ecclesiastical and Social Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, no. 21, 28 May 1960], c. 12.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 30, 17 юли 1956 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, no. 30, July 17, 1956], c. 10.

„Църковна и обществена летопис. Из Богословския факултет.” ЦВ, бр. 37, 19 октомври 1929 [“Church and Society Annals. From the Faculty of Theology.” Tsarkoven Vestnik, no. 37, 19 October 1929], c. 447;

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 38, 18 октомври 1930 [“Church and Society Annals,” Tsarkoven Vestnik, no. 38, October 18, 1930], c. 448;

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 36, 17 октомври 1931 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, no. 36, 17 October 1931], c. 426;

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 37, 22 октомври 1932 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, no. 37, October 22, 1932], c. 432;

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 38 и 39, 20 октомври 1934 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, nos. 38 and 39, October 20, 1934], c. 442;

„Църковна и обществена летопис. У нас,” ЦВ, бр. 36, 19 октомври 1935 [“Church and Society Annals. In Our Country,” Tsarkoven Vestnik, no. 36, 19 October 1935], c. 423–424;

„Църковна и обществена летопис. У нас.” ЦВ, бр. 37, 22 октомври 1937 [“Church and Society Annals. In Our Country,” Tsarkoven Vestnik, no. 37, 22 October 1937], c. 438.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 31–32, 6 септември 1949 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, nos. 31-32, September 6, 1949], c. 11.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 35–36, 15 октомври 1949 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, nos. 35-36, October 15, 1949], c. 14.

„Църковна и обществена летопис.” ЦВ, бр. 47, 13 декември 1940 [“Ecclesiastical and Social Annals.” Tsarkoven Vestnik, no. 47, 13 December 1940], c. 562.

„Църковна и обществена летопис. Отделяне на Богословския факултет от Софийския университет,” ЦВ, бр. 26 и 28, 25 юли 1950 [“Church and Society Annals. Separation of the Faculty of Theology from the University of Sofia,” Tsarkoven Vestnik, nos. 26 and 28, July 25, 1950], c. 10;

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 1–2, 5 януари 1945 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, nos. 1-2, 5 January 1945], c. 8;

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 45–46, 5 ноември 1945 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, nos. 45-46, 5 November 1945], c. 8;

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 40 и 41, 1 декември 1947 [“Ecclesiastical and Social Annals,” Tsarkoven Vestnik, nos. 40 and 41, 1 December 1947], c. 14.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 31–32, 7 октомври 1948 [“Ecclesiastical

and Social Annals,” Tsarkoven Vestnik, nos. 31-32, 7 October 1948], с. 16.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 37–38, 21 ноември 1946 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, no. 37-38, November 21, 1946], с. 14.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 40–41, 7 юни 1947 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, nos. 40-41, June 7, 1947], с. 14.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 33–34, 23 октомври 1948 [“Ecclesiastical and Social Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, nos. 33-34, 23 October 1948], с. 14.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 40–43, 18 декември 1948 [“Ecclesiastical and Social Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, nos. 40-43, 18 December 1948], с. 25.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 38, 11 октомври 1940 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, no. 38, October 11, 1940], с. 455.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 47, 13 декември 1940 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, no. 47, 13 December 1940], с. 562

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 39, 17 октомври 1941 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, no. 39, October 17, 1941], с. 455;

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 20 и 23, 1 декември 1944 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, nos. 20 and 23, 1 December 1944], с. 12;

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 47–49, 24 ноември 1945 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, no. 47-49, November 24, 1945], с. 11.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 48, 12 декември 1941 [“Church and Society Chronicle,” Tsarkoven Vestnik, no. 48, 12 December 1941], с. 562.

„Църковна и обществена летопис. Духовната академия „Св. Климент Охридски“. ЦВ, бр. 32 и 33, 29 септември 1950 [“Church and Society Annals. The Spiritual Academy „St. Clement Ohridski“”. Tsarkoven Vestnik, nos. 32 and 33, 29 September 1950], с. 6.

„Църковна и обществена летопис,” ЦВ, бр. 1–2, 1 януари 1956 [see “Church and Society Annals,” Tsarkoven Vestnik, nos. 1-2, 1 January 1956], с. 23.